S'APPROPRIER UNE LANGUE ÉTRANGÈRE DANS DES SITUATIONS ET DES DISPOSITIFS PLURIELS

ดร.สรรพร เอี่ยมมงคลสกุล

Holzer. Gizele. (2002). S'approprier une langue étrangere dans des situations et des dispositifs pluriels in H. Kuper et M. Souchon (éds.). **Appropriation des langues au centre de la recherche.** Frankfurt: Peter Lang. 13-21.

บทความชิ้นนี้ต้นฉบับเป็นภาษาฝรั่งเศสเขียนโดย G. Holtzer ผู้เชี่ยวชาญด้านการเรียนการสอนภาษา อาจารย์คณะมนุษยศาสตร์ชาวฝรั่งเศส ณ มหาวิทยาลัย Franche-Comté เมืองเบอซองซง (Besançon) ประเทศฝรั่งเศส บทความนี้แบ่งออกเป็น 5 ส่วน คือ คำนำ เนื้อหา และสรุป โดยส่วนของเนื้อหาแยกย่อยได้เป็น 2 ส่วน ที่กล่าวถึงใจความสำคัญที่แตกต่างกัน

ในส่วนแรกผู้เขียนเกริ่นนำเกี่ยวกับสถานการณ์การเรียนรู้โดยชี้ให้เห็นมุมมองต่อสถานการณ์ที่แตกต่างกันในอดีตและปัจจุบันโดยอธิบายว่าในอดีตตั้งแต่ก่อนช่วงปี ค.ศ.1960 นักวิชาการให้ความสำคัญกับการศึกษาองค์ประกอบ 3 อย่างของการเรียนการสอน ซึ่งก็คือ *ผู้เรียน บทเรียน และผู้สอน*โดยไม่ได้คำนึงถึง *สถานการณ์* ของการเรียนการสอน แต่หลังจากปี ค.ศ. 1960 นักวิชาการเริ่มศึกษาองค์ประกอบทั้ง 3 นี้ในสถานการณ์จริง แต่ยังคงจำกัดอยู่เฉพาะภายในห้องเรียนเท่านั้นการศึกษาการพัฒนาทักษะทางภาษาในบริบทที่กว้างกว่านั้นเกิดขึ้นหลังปี ค.ศ. 1970 โดยมุ่งเน้นการวิจัยในชั้นเรียนคู่กับการศึกษาการพัฒนาทักษะทางภาษานอกชั้นเรียนที่ไม่มีผู้สอนเป็นผู้ควบคุม การฝึกฝนในบริบทนี้เป็นไปตามธรรมชาติขณะดำเนินชีวิตประจำวันในสังคม ซึ่งในแต่ละสภาพแวดล้อม (social environment) เปิดโอกาสให้ผู้เรียนฝึกปฏิบัติต่างกัน เช่น นักเรียนไทยที่เรียนภาษาฝรั่งเศสในประเทศไทยมีโอกาสฝึกทักษะภาษาฝรั่งเศสน้อยกว่านักเรียนที่เรียนในประเทศฝรั่งเศสเพราะสภาพสังคมในประเทศไทยเอื้อประโยชน์น้อยกว่า ในประเทศฝรั่งเศสแม้ไม่ได้ขวนขวายอะไรมากนักผู้เรียนก็ต้องสื่อสารเป็นภาษาฝรั่งเศสนอกชั้นเรียน จุดนี้ทำให้เกิดความเหลื่อมล้ำเมื่อเปรียบเทียบกับนักเรียนในประเทศไทย นักเรียนบางคนอาจจะมีความมุ่งมั่นและตั้งใจจะฝึกทักษะมากกว่านักเรียนที่อยู่ต่างชาติ แต่ด้วยสภาพแวดล้อมทางสังคมในเมืองไทยไม่เอื้อต่อการสื่อสารเป็นภาษาฝรั่งเศสทำให้เกิดข้อจำกัดในการฝึกฝนจึงจำเป็นต้องค้นหาวิธีที่เป็นไปได้และเหมาะสมกับสภาพแวดล้อมของตนเอง

ส่วนที่ 2 กล่าวถึงบริบทการเรียนรู้ที่สามารถแบ่งเป็น 2 บริบท คือ ภายในชั้นเรียน และนอกชั้นเรียน การเรียนที่ทำให้เกิดประโยชน์สูงสุดจะต้องเป็นการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลางคือมีอิสระในการคิด

ส่วนที่ 3 อธิบายเกี่ยวกับกลวิธีที่มีผลต่อการเรียนการสอนภาษาต่างชาติ กล่าวคือ การกำหนดจุดประสงค์การเรียนรู้ การจัดบรรยากาศให้เหมาะสมกับห้องเรียนและตัวผู้เรียน การเตรียมอุปกรณ์การเรียนการสอน การวางแผนขั้นตอนการจัดกิจกรรมฝึกปฏิบัติและเทคนิกการเรียนการสอนให้สอดคล้องกับกลุ่มผู้เรียน และผู้เขียนแบ่งการเรียนออกเป็น 3 ประเภท คือ

1. **การเรียนการสอนแบบประกบ** คือ การเรียนในชั้นเรียนที่ผู้เรียนและผู้สอนอยู่ด้วยกันตลอดเวลา

2. **การเรียนการสอนแบบผสมผสาน** คือ การเรียนที่เปิดโอกาสให้ผู้เรียนรู้จักพึ่งพาตัวเอง มีอิสระในการจัดการเรียนรู้ โดยมีผู้สอนคอยดูแล ชี้แนะ แต่ไม่ได้เป็นผู้กำหนดขั้นตอนการเรียนรู้ให้ผู้เรียนปฏิบัติตามอย่างเข้มงวด ฉะนั้นการเรียนแบบผสมผสานนี้ผู้เรียนจึงมีบทบาทมากขึ้น ต้องมีความคิดสร้างสรรค์ สามารถจัดการวางแผนการเรียนรู้และควบคุมการดำเนินกิจกรรมด้วยตนเองเพื่อให้บรรลุจุดประสงค์การเรียนที่ได้ตั้งไว้

3. **การเรียนการสอนทางไกล** คือ การเรียนที่ผู้เรียนและผู้สอนอยู่คนละที่โดยอาศัยเทคโนโลยีการสื่อสาร (Information and communication technology or ICT) เช่น อินเตอร์เน็ต ที่สามารถช่วยให้ผู้เรียนและผู้สอนแม้ว่าจะอยู่กันคนละแห่งสามารถพูดคุยกันได้ในเวลาเดียวกัน การเรียนการสอนชนิดนี้ผลักดันให้ผู้เรียนต้องรู้จักวางแผนการเรียนมากยิ่งขึ้นเนื่องจากไม่สามารถมีปฏิสัมพันธ์กับผู้สอนโดยตรงดังนั้นการควบคุมตนเองและการประเมินผลสัมฤทธิ์ที่ได้จึงสำคัญเป็นอย่างยิ่งเพื่อเป็นประสบการณ์ในการพัฒนาการทำงานในครั้งต่อไป โมเดลความสัมพันธ์ระหว่างผู้เรียนและสถานการณ์การเรียนรู้ทั้ง 2 ประเภท (ในและนอกชั้นเรียน) เพื่อเพิ่มพูนความรู้และพัฒนาทักษะทางภาษาได้นำเสนอในส่วนที่ 4 ดังนี้

โมเดลนี้แสดงให้เห็นว่าในแต่ละบริบทการเรียนรู้มีองค์ประกอบทั้งหมด 3 อย่าง คือ ตัวผู้เรียน สถานที่-อุปกรณ์การเรียนรู้ และสภาพแวดล้อมทางสังคม โดยมีผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง ผู้เรียนที่มีสามัตถิยะอภิปริชาน (metacognitive competence) คือผู้ที่สามารถประเมินสถานการณ์ เพื่อวางแผนการทำกิจกรรมต่างๆ ให้บรรลุจุดประสงค์ที่ตั้งไว้ได้

การทำกิจกรรมฝึกทักษะ ผู้เรียนจะต้องมีทั้งความรู้ด้านภาษาวัฒนธรรมและความรู้ในด้านอื่นๆ รวมทั้งแรงจูงใจในการทำงานที่เกี่ยวข้องกับสิ่งที่กำลังเรียนอยู่ในขณะนั้น ทฤษฎีอภิปริชานเป็นแนวทางในการพัฒนาศักยภาพในการเรียนไม่ใช่แต่เพียงวิชาภาษาเท่านั้น แต่ยังสามารถนำไปประยุกต์ใช้กับวิชาอื่นๆ โดยให้ความสำคัญกับการรับรู้ที่เกิดขึ้นกับตัวผู้เรียนและการพัฒนากระบวนการคิดเพื่อค้นหากลวิธีในการดำเนินงาน ดังนั้นการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพก็คือการที่ผู้เรียนสามารถเลือกและประยุกต์ใช้กลวิธีการเรียนเหมาะสมกับสถานการณ์มากที่สุดด้วยการบูรณาการความรู้ที่มีอยู่แล้วเชื่อมโยงกับความรู้ใหม่ที่กำลังศึกษาอยู่ ณ ขณะนั้นเพื่อสร้างองค์ความรู้ใหม่หลังจากทำกิจกรรมฝึกทักษะ

สถานที่และอุปกรณ์ในการเรียนรู้ องค์ประกอบนี้คลอบคลุมการเรียนรู้ทั้งในชั้นเรียนและนอกชั้นเรียน ผู้เรียนที่มีสามัตถิยะอภิปริชานคือผู้ที่สามารถเลือกใช้อุปกรณ์และสถานที่ได้เหมาะสม นอกจากนี้ยังรวมถึงความสามารถในการควบคุมและประเมินความรู้ความสามารถของตนเองที่มีต่อกิจกรรมนั้นๆ ซึ่งถ้าเป็นกิจกรรมในห้องเรียนผู้สอนสามารถแนะแนวทางการทำงานใหม่ๆ เพื่อให้ผู้เรียนมีแนวทางในการเพิ่มพูนความรู้และพัฒนาทักษะด้วยกลวิธีที่หลากหลาย

สภาพแวดล้อมทางสังคม เช่น ฐานะทางการงาน สภาพครอบครัวและอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องกับชีวิตประจำวันมีอิทธิพลในการเรียนรู้ภาษาต่างชาติด้วย ในที่นี้เน้นการเรียนรู้นอกสถานศึกษา ซึ่งก็คือการเรียนรู้ด้วยตนเอง อาจจะเป็นการดูภาพยนตร์บรรยายเป็นภาษาที่เรากำลังฝึกฝนอยู่ การพูดคุยกับเจ้าของภาษาโดยตรงเมื่อมีโอกาส การแลกเปลี่ยนความคิดกับเพื่อนที่มีความสนใจภาษาเหมือนกัน เป็นต้น ผู้เรียนที่มีสามัตถิยะอภิปริชานคือผู้ที่สามารถหาโอกาสในการพัฒนาตนเองให้ได้มากที่สุดจากปัจจัยที่มีอยู่ในสภาพแวดล้อมที่ตนเองดำเนินชีวิตและยังรวมถึงผู้ที่สามารถนำประสบการณ์ชีวิตในอดีตมาเป็นแบบอย่างในการปรับปรุงกลยุทธ์ในการทำงานเพื่อแก้ไขข้อบกพร่องที่เคยประสบมา

บทสรุปผู้เขียนได้เน้นย้ำบทบาทสำคัญของทฤษฎีอภิปริชาน (metacognition) ที่สำคัญและจำเป็นเป็นอย่างมากในการจัดการเรียนการสอนโดยเน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง รู้จักพึ่งพาตนเอง สามารถจัดระบบความคิด ควบคุมการทำงานให้เป็นไปตามเป้าหมาย และสามารถประเมินผลสัมฤทธิ์ที่เกิดขึ้นและหาวิธีการแก้ปัญหาเองได้ โดยนำความรู้และประสบการณ์ที่มีอยู่แล้วมาใช้ให้เกิดประโยชน์เพื่อปรับปรุงการทำงานในอนาคต นอกจากนี้ผู้เขียนยังกล่าวถึงประโยชน์ของเทคโนโลยีการสื่อสาร ที่แพร่หลายในปัจจุบันว่าสามารถนำมาประยุกต์ใช้ในการเรียนภาษาได้เป็นอย่างดีโดยเฉพาะอย่างยิ่งในการศึกษาภาษาที่สภาพสังคมไม่เอื้ออำนวยเช่นที่กล่าวมาดังกรณีของการเรียนภาษาฝรั่งเศสในประเทศไทย เทคโนโลยีใหม่นี้อาจช่วยลดความเหลื่อมล้ำทางสังคมได้บ้าง แต่ถึงอย่างไรก็ตามทั้งผู้เรียนและผู้สอนควรมีการวางแผนที่ดี การจัดการเรียนการสอนโดยเน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลางมิได้หมายถึงการมอบหมายให้ผู้เรียนเป็นผู้ทำกิจกรรมทุกอย่างโดยลำพังและผู้สอนมีหน้าที่เพียงแค่จัดห้องและอุปกรณ์การเรียนรู้เท่านั้น แต่หมายถึงความร่วมมือของทั้งสองฝ่ายโดยผู้สอนเป็นผู้กำหนดกรอบและคอยสำรวจให้คำแนะนำ ส่วนผู้เรียนนั้นเป็นผู้คิดหาแนวทางในการบรรลุจุดประสงค์ที่ตั้งไว้

แม้ว่าบทความนี้จะเป็นภาษาฝรั่งเศสแต่เนื้อหากล่าวถึงการเรียนการสอนภาษาต่างชาติทั่วไปไม่ได้เจาะจงภาษาใดภาษาหนึ่งจุดประสงค์ของการเรียนภาษาคือความสามารถในการสื่อสารกับมวลชนที่ใช้ภาษานั้นๆบทความชิ้นนี้จึงเป็นเอกสารที่น่าสนใจแก่ทั้งผู้เรียนและผู้สอนที่อยากจะพัฒนาทักษะการคิด การทำงานด้วยตนเองเพื่อสร้างองค์ความรู้ใหม่ได้อย่างมีระเบียบแบบแผนและอยากมีวิสัยทัศน์ที่กว้างขวาง เกี่ยวกับสถานการณ์การเรียนการสอน แม้ว่าบทความจะเน้นการเรียนภาษาต่างชาติแต่ด้วยทฤษฎีอภิปริชานที่มีประโยชน์อย่างยิ่งต่อการเรียนการสอนในศตวรรษที่ 21 เราจึงสามารถนำความรู้นี้ไปประยุกต์ใช้ได้กับทุกสาระการเรียนรู้เพื่อก่อให้เกิดการเรียนรู้อย่างยั่งยืน

นอกจากนี้ความรู้ที่ได้จากงานชิ้นนี้น่าจะเป็นแนวคิดที่มีประโยชน์แก่ผู้เรียนจำนวนมากที่อาจจะมีคำถามอยู่ในใจที่ไม่สามารถหาคำตอบได้ เช่น

"ทำไมหนอเราถึงฟัง พูด อ่าน เขียน ภาษาต่างชาติที่ร่ำเรียนมาเนิ่นนานไม่ได้สักที ทั้งๆ ที่เรียนที่โรงเรียนและยังเรียนพิเศษเพิ่มขึ้นอีกทั้งกับอาจารย์ชาวไทย และ/หรือ กับชาวต่างชาติเจ้าของภาษา ไวยากรณ์ท่องจำขึ้นใจแต่ใช้ไม่ถูก ตอนท่องก็คิดว่าตนเองเข้าใจแล้วเพราะท่องกฎได้หมดทุกข้อ แต่ทำไมเวลาอ่านบทความหรือเมื่อเขียน ฟังและพูดความรู้เหล่านั้นถึงได้เลือนหายไปเหมือนเป็นสิ่งโปร่งใสที่มองไม่เห็น ไม่คิดคำนึงที่จะนำความรู้เกี่ยวกับไวยากรณ์ที่ได้สลักอยู่ในความทรงจำมาใช้ให้เกิดประโยชน์ในขณะทำกิจกรรมเสริมทักษะแต่มุ่งหาความหมายของคำศัพท์ต่างๆ แล้วนำความหมายของทุกคำมาเรียงกันโดยมิได้คิดถึงความสัมพันธ์ของคำศัพท์เหล่านั้นที่เชื่อมโยงกันโดยกฎทางภาษาที่มีความหมายด้วยเช่นกันแม้จะไม่สามารถเปิดหาความหมายนั้นๆ ในพจนานุกรมได้"

ผู้เรียนและผู้สอนควรทำความเข้าใจว่าการเรียนภาษานั้นเป็นการศึกษาที่ต้องอาศัยความรู้ ความสามารถทั้งด้านศาสตร์และศิลป์ไม่ใช่เพียงการท่องจำตัวอักษรแล้วนำมารวมกันเป็นประโยคเพื่อสื่อสาร กฎไวยากรณ์เปรียบเสมือนด้ายที่ใช้ร้อยคำต่างๆ เข้าด้วยกันอย่างมีระเบียบแบบแผนและมีความหมายในกระบวนการตีความ เส้นด้ายนี้ถูกบดบังโดยคำที่นำมาร้อยเรียง ผู้เรียนส่วนใหญ่จึงมิได้คำนึงถึงความหมายที่เกิดขึ้นจากไวยากรณ์เพราะมิได้ตระหนักถึงและคิดเพียงว่าไวยากรณ์เป็นสิ่งที่ต้องท่องจำและเมื่อไม่เข้าใจคำศัพท์ทางออกเดียวคือเปิดหาความหมายในพจนานุกรมเท่านั้น

ในสถานการณ์การสื่อสารที่เกิดขึ้นจริงมนุษย์ยังถ่ายทอดอารมณ์ความรู้สึกที่เกิดขึ้นพร้อมกับข้อมูลที่ต้องการนำเสนอโดยมีลีลาการเขียนและการเลือกคำที่แตกต่างกันเพื่อแสดงความรู้สึกและศิลปะในการถ่ายทอดข้อมูลในแบบของตน นี่คือสิ่งที่ทำให้การสื่อสารระหว่างมนุษย์ต้องอาศัยทั้งความเข้าใจตัวภาษาและศิลปะในการถ่ายทอดและตีความหมายเพื่อให้เกิดความเข้าใจ

ดังนั้นการพัฒนาทักษะทางภาษาคงจะไม่สัมฤทธิ์ผลถ้าทั้งผู้เรียนและผู้สอนยังยึดติดว่าการเรียนภาษาคือการท่องจำโดยเฉพาะอย่างยิ่งการท่องศัพท์เพราะในความเป็นจริงแม้จะท่องศัพท์ทุกตัวในพจนานุกรมได้ เราก็ยังไม่สามารถสื่อสารเป็นภาษาต่างชาติได้เหมือนภาษาแม่ ของเราอยู่ดีเพราะการเรียนยังมีปัจจัยอื่นๆ ที่มีผลต่อการพัฒนาทักษะ นักวิชาการศึกษารวมทั้งผู้สอนจำเป็นเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องช่วยกันแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นเพื่อพัฒนากลวิธีการเรียนการสอนภาษาต่างชาติให้ได้ผลสัมฤทธิ์อย่างมีประสิทธิภาพสูงสุด โดยเบื้องต้นควรทำความเข้าใจว่าการเรียนภาษาไม่ใช่การท่องจำแบบ "นกแก้ว นกขุนทอง" แต่เป็นการเรียนที่ต้องใช้ความจำและความเข้าใจเพื่อนำไปประยุกต์ใช้ในบริบทต่างๆ การพัฒนาทักษะนี้ต้องอาศัยการฝึกฝนอย่างสม่ำเสมอและต่อเนื่องโดยเน้นผู้เรียนเป็นสำคัญคือมีอิสระในการคิดเพื่อให้บรรลุจุดประสงค์ที่ตั้งไว้ นอกจากนี้การบริหารจัดการความสัมพันธ์ระหว่างสิ่งแวดล้อมและปัจจัยอื่นๆ ที่ส่งผลต่อการเรียนรู้ก็ยังมีบทบาทสำคัญ เช่น การขจัดข้อจำกัดทางสังคมที่ไม่เอื้ออำนวยแก่การฝึกภาษาต่างชาติในชีวิตประจำวัน เป็นต้น ผู้เรียนและผู้สอนควรตระหนักถึงการค้นหาโอกาสในการฝึกฝนและคิดหาแนวทางใหม่ๆ ในการฝึกทักษะแม้จะมีข้อจำกัดที่มิอาจหลีกเลี่ยงได้ก็ตาม